# DAVLAT TA'LIM STANDARTLARI VA MALAKA TALABLARINING SINF BOSHQARISHDAGI AHAMIYATI

**Ro'ziboyeva Dilbar Ravshan qizi**
**Safarova Dilnura Ahror qizi**
**Ismatullayeva Shirin Jo'rabek qizi**
**Baxtiyorova Zinnura Baxtiyor qizi**
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabalari
https://doi.org/10.5281/zenodo.24455843

**Annotatsiya**. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim jarayonida davlat ta'lim standartlari (DTS) va malaka talablarining sinf boshqaruvini* samarali tashkil etishdagi o'rni hamda ahamiyati nazariy, me'yoriy-huquqiy va amaliy jihatdan tahlil qilingan.
**Kalit so'zlar**: davlat ta'lim standartlari (DTS), malaka talablari, sinf boshqaruvi, kompetensiyaviy yondashuv, baholash mezonlari, ta'lim uzviyligi, pedagogik liderlik.

Zamonaviy ta'lim tizimida sinf xonasi shunchaki bilim uzatiladigan makon emas, balki o'quvchilarning shaxsiy, ijtimoiy va intellektual kamolotini ta'minlaydigan dinamik muhitdir. Bu muhitda davlat ta'lim standartlari (DTS) va malaka talablari sinf boshqaruvining tasodifiy yoki faqat intizomiy nazoratga tayangan jarayon bo'lib qolmasligini, aksincha, aniq maqsad, o'lchanadigan natija va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilishini kafolatlaydi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida, xususan «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun (O'RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr) hamda Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-martdagi 157-son qarori bilan tasdiqlangan «Davlat ta'lim standartlari va davlat ta'lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibi to'g'risidagi nizom»da ta'lim standartlari ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayonini tashkil etish va baholashning asosiy tayanchi sifatida belgilangan. Pedagogik psixologiya va sinf boshqaruvi tadqiqotlariga ko'ra (jumladan, Hattie'ning ko'rinadigan o'qitish meta-tahlillari hamda Marzano'ning sinf boshqaruvi ishlari), o'qituvchi faoliyati natijasida o'quvchilarning erishadigan yutuqlari ko'p jihatdan aniq o'quv maqsadlari, formativ baholash va izchil sinf tartibiga bog'liq. Aynan davlat ta'lim standartlari va malaka talablari sinf boshqaruvini aniq mazmun, o'lchanadigan mezon va o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuv bilan ta'minlaydi.

Ta'lim mazmunini tartibga soluvchi hujjatlarda davlat ta'lim standarti va malaka talablari bir-birini to'ldiruvchi, ammo vazifasi jihatidan aniq farqlanuvchi tushunchalardir. Davlat ta'lim standarti (DTS) — ta'limning mazmuni, sifati, tayanch o'quv rejasi, o'qitish natijalarini baholash tartibi hamda ta'lim turlari o'rtasidagi uzviylik va uzluksizlikka qo'yiladigan majburiy talablar majmuidir. VMQ–157-son qaroriga muvofiq, standartlar O'zbekistonning ta'lim bosqichlarini xalqaro ISCED-2011 tasnifi (maktabgacha ta'limdan boshlab boshlang'ich I–IV sinflar, tayanch o'rta V–IX sinflar, o'rta va professional ta'lim, oliy ta'lim hamda doktoranturagacha) bilan muvofiqlashtiradi. Sinfdagi amaliy roli jihatidan DTS dars vaqti, mavzular izchilligi, darslik va resurslar tanlovi hamda nazorat shakllarini belgilab beradi.

Malaka talablari — ta'limning tegishli bosqichi bitiruvchisi yoki muayyan kasbiy hamda pedagogik faoliyat yuritishga da'vogar shaxsning umumiy bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalariga qo'yiladigan aniq talablardir. Sinf amaliyotida malaka talablari o'quvchining dars oxirida yoki bosqich



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

yakunida aynan nima qila olishini (yakuniy natija-ko‘rsatkichni) aniq ko‘rsatib beradi hamda o‘qitishni amaliy qo‘llash, tanqidiy fikrlash va mustaqil ishlashga yo‘naltiradi. Standart va malaka talablari o‘qituvchining sinfdagi faoliyatini «nima o‘tish kerak?» degan tor savoldan «o‘quvchi ushbu bilimni tanish va notanish vaziyatda qanday qo‘llay oladi?» degan natijaga yo‘naltirilgan boshqaruvga olib chiqadi. Zamonaviy standartlarning eng muhim jihati bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiya o‘rtasidagi farqni aniq belgilashidir. O‘quvchi o‘zlashtirgan tushuncha, fakt va qonuniyatlar majmui bilimni tashkil etsa, o‘rganilgan bilimlarni tanish vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyati ko‘nikma deb ataladi. O‘rganilgan bilim va shakllangan ko‘nikmalarni notanish vaziyatlarda qo‘llash hamda yangi bilim hosil qilish darajasi malakani bildiradi. Mavjud bilim, ko‘nikma va malakalarni kundalik hayot va amaliy faoliyatda mustaqil qo‘llay olish qobiliyati esa kompetensiyadir. Bu tafovut sinf boshqaruvini tubdan o‘zgartiradi. Agar o‘qituvchi faqat ma’lumot yodlatishga tayansa, sinfda passivlik, zerikish va intizom buzilishlari ko‘p uchraydi, chunki o‘quvchi jarayonning subyekti emas, faqat tinglovchisi bo‘lib qoladi. Malaka talablarida ko‘zda tutilgan kompetensiyalarni shakllantirish esa sinfda bir qator amaliy o‘zgarishlarni talab qiladi. Birinchidan, guruhiy va juftlikdagi hamkorlik kuchayadi. O‘quvchilar bir-birining fikrini eshitish, dalil keltirish va vazifani taqsimlash orqali ijtimoiy-kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi. Bunday muhitda tartib tashqi qo‘rqitish bilan emas, balki vazifaga jalb etilganlik hisobiga saqlanadi. Ikkinchidan, tabaqalashtirilgan topshiriqlar qo‘llaniladi. Bir sinf ichida o‘zlashtirish sur’ati turlicha bo‘lgan o‘quvchilar mavjud. Malaka talablari tayanch minimal darajani belgilash bilan birga, yuqori natijaga intiluvchi o‘quvchilarga murakkabroq amaliy topshiriqlar berish imkonini yaratadi. Natijada «bo‘sh qolgan» o‘quvchilarning dars intizomini buzish ehtimoli kamayadi. Uchinchidan, o‘quvchi shaxsi va inklyuzivlik ustuvorligi ta’minlanadi. VMQ–157-son nizomda gender tenglik va inklyuziv ta’lim huquqlarining ta’minlanishi, shuningdek, ta’lim standartlarida o‘quvchi shaxsi, qobiliyati va qiziqishlarining ustuvorligi qayd etilgan. Sinf boshqaruvida har bir o‘quvchining psixologik xavfsizligi va ehtiyoji inobatga olinishi sinfdagi ishonch muhitini mustahkamlaydi.  Vaqt va dars tuzilmasini rejalashtirish. Tayanch o‘quv reja fanlar bo‘yicha o‘quv yuklamasining minimal hajmini va sinflar bo‘yicha taqsimotini belgilaydi. Shu asosda o‘qituvchi 45 daqiqalik darsni kirish (motivatsiya va maqsadni e’lon qilish), yangi materialni tushuntirish yoki kashf etish, amaliy qo‘llash (ko‘nikma va malaka bosqichi) hamda refleksiya va baholashga aniq taqsimlaydi. O‘quvchi darsning maqsadini va undan kutiladigan natijani boshidanoq bilsa, darsdagi harakatlar maqsadli kechadi. Malaka talablari natijaga yo‘naltirilganligi sababli sinf qoidalari ham «gapirmang» yoki «qimirlamang» kabi mavhum taqiqlardan ko‘ra, o‘quv faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi aniq kelishuvlarga aylanadi. Robert Marzano ta’kidlaganidek, samarali sinf boshqaruvi qoidalarni shunchaki yodlatishga emas, balki ularni tushuntirish, modellash va izchil qo‘llashga tayanadi. Standartlarning majburiyligi o‘qituvchiga talab qo‘yishda subyektivlikdan xoli, huquqiy-metodik tayanch beradi. Baholash va qaytar aloqa mexanizmi. DTSning asosiy vazifalaridan biri o‘qitish natijalarini baholash tartibini va ta’lim sifatini nazorat qilishni takomillashtirishdir. Baholash mezonlari malaka talablariga tayanganida baho shunchaki jazo yoki rag‘bat vositasi bo‘lmaydi, balki o‘quvchining qaysi kompetensiyasi shakllanganini va qaysi joyda kamchilik borligini ko‘rsatadigan diagnostik vositaga aylanadi. O‘quvchi bahoning nega qo‘yilganini aniq tushunadi, bu esa sinfdagi norozilik va tortishuvlarni kamaytiradi. O‘quv muhiti va resurslarni tashkil etish. Standartlarning mazmuni darsliklar, ko‘rgazmali qurollar, raqamli resurslar va laboratoriya ishlarining yo‘nalishini belgilaydi. Sinf makoni shunga mos ravishda jihozlanganda — masalan, guruhli ish uchun partalar joylashuvi, mustaqil o‘qish burchagi, savol-javob yoki xulosa yoziladigan maydon tashkil etilganda — o‘qituvchi har darsda qayta-qayta tartib o‘rnatishga vaqt yo‘qotmaydi.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Uzviylik va uzluksizlik orqali sinf bosqichlariga moslashish. O‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari sinfdan sinfga o‘tgan sari o‘zgaradi: boshlang‘ich sinflarda (I–IV) bevosita hissiy-amaliy idrok va yo‘naltiruvchi ko‘mak ustuvor bo‘lsa, tayanch o‘rta sinflarda (V–IX) mustaqil tahlil, mantiqiy asoslash va o‘zini o‘zi nazorat qilish ulushi ortadi. Davlat ta’lim standartlari bosqichlar o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlagani uchun o‘qituvchi sinf boshqaruvida ham avvalgi bosqichda shakllangan tayanchga tayanadi va keyingi bosqichga tayyorlaydi. Sinf boshqaruvining sifati bevosita pedagogning o‘z kasbiy malaka talablariga qay darajada javob berishiga bog‘liq. Kasbiy malaka talablariga ega o‘qituvchi standart va o‘quv dasturini chuqur tahlil qiladi, mavzuni shunchaki «o‘tib qo‘yish» emas, balki o‘quvchida qanday ko‘nikma va malaka hosil bo‘lishini oldindan ko‘ra biladi. Shuningdek, bunday pedagog metodik moslashuvchanlik ko‘rsatadi: agar sinfdagi o‘quvchilarning katta qismi yangi tushunchani o‘zlashtirishda qiynalsa, o‘qituvchi belgilangan natijaga erishish uchun tushuntirish usulini yoki amaliy topshiriq shaklini darhol o‘zgartira oladi. Nihoyat, aniq mezon va malaka talablariga tayangan o‘qituvchi emotsional barqarorlik va adolatlilik namoyon etadi, har bir o‘quvchiga nisbatan bir xil talabchanlik va hurmat bilan yondashadi, bu esa sinfda sog‘lom psixologik muhitni shakllantiradi.

**Xulosa va amaliy tavsiyalar**

Davlat ta’lim standartlari va malaka talablari sinf boshqaruvini tasodifiy va avtoritar nazoratdan maqsadli, tizimli va natijaga yo‘naltirilgan pedagogik boshqaruvga o‘tkazuvchi muhim omildir. Ular o‘qituvchiga aniq mo‘ljal beradi, o‘quvchiga esa o‘z o‘quv faoliyatini anglash va boshqarish imkonini yaratadi. Sinf boshqaruvida ushbu me’yoriy hujjatlardan eng yuqori samara olish uchun har bir dars maqsadini faqat mavzu nomi bilan emas, balki o‘quvchi dars yakunida bajara oladigan aniq harakat va natija bilan ifodalash, baholash mezonlarini o‘quvchilarga oldindan tushunarli tilda e’lon qilish, qaytar aloqani xato topishga emas, keyingi qadamni ko‘rsatishga qaratish hamda dars davomida turli murakkablik darajasidagi tanlov topshiriqlarini qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni, O‘RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 27-martdagi 157-son qarori bilan tasdiqlangan «Davlat ta’lim standartlari va davlat ta’lim talablarini ishlab chiqish hamda joriy etish tartibi to‘g‘risidagi nizom».
3. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London: Routledge, 2009.
4. Hotamova D. K. Umumiy pedagogika: barcha ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. – Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy, 2024. – 152 bet.
5. Hotamova D. K. Umumiy pedagogika: barcha ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. – Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy, 2024. – 152 bet.



© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.